

Csepp a tengerben

Jankovich Ferenc kötetről

„Minden magyar ember rokonom”, — tárja fel a szelidhangú lírikus egész művet átható vallomását a zárósorok között. A felszabadulást megjelenítő, maradó élményt jelentő munka, a napló legszubjektívebb érzésvilágával összeforrva fejezi ki az író népünk iránt érzett szeretetét és féltő aggodását. A felszabadulási pályázat díjnyertes kötete új, a szerző számára addig jórészt ismeretlen, vagy elfeledett jellemek egész légióját kelti életre s teszi a mozgalmas idők cselekvő részeseivé. A központban az író és a háborús borzalmakat elviselni kényszerített falusi kisemberek állanak. A mű érdekességét csak növeli, hogy a „háború poklában” keletkezett, több mint tíz esztendő írói anyagot tartalmaz.

A kötet címe több szempontból szimbolikus értelmű. Az író „pöre élete” a Vértes hegység lábánál meghúzódó falu szenvedéseinek fontos darabja. A „szentkúti” emberek világa az ország életének szerves része; a Föld népeinek tengerében pedig a magyarok képeznek egy cseppet.

A felszabadulást ábrázoló regények és naplók zömét az őszinteség teszi magávalragadó olvasmánnyá. Jankovich Ferenc regénykeretbe ágyazott korrajza nemcsak tartalmában esetleg szemléletmódjában tér el a történelmi sorsfordulatunkat elénkvetítő kötetektől. Lényeges különbség származik már abból is, hogy dunántúli faluba sodródott fővárosi író és tanár szemével mutatja be a kiszámíthatatlan rohanó eseményeket s a háborús vihar hatását. Ezzel mintegy kiegészíti, teljesebbé teszi az 1945-öt megrajzoló irodalmi termékeket.

Az „Isten malmaiban” Szabó Pál, bihari szegényparasztként a falu eseményeinek aktív részeseként éli át a történelmi fordulatot, s leszűkített keretek között szívngható humanitással ábrázolja a bihariakrai öröm és gondteli erőfeszítéseit az életért, a jövőért. Néha már a kelle-ténél is önállóbb alkotó-kezd lobog kissemmizett földmunkásaiban, akik túlságosan izolálódnak a központi irányítás-tól és az országos problémáktól. Urbán Ernő »Pirkadás«-ában azt a folyamatot próbálja megvilágítani, hogy egy falusi értelmiségi milyen körülmények között jut el a párt igazának felismeréséig. A központi hős előrejutásának lélektani

hitelet azonban a kiemelkedő részletek mellett is kiütözköző vázlatosság akadályozza, s a kissé „minden intézkedést felülről váró” szegényparaszt figurái túlságosan önállótlank, s az író lényegében, mint külső szemlélő forog közöttük.

Az elsősorban szubjektív élményanyag-ra építő Jankovich Ferenc két szempontból is újat nyújt. Feltárja, hogy egyéni életében, milyen jelentős változást idéz-nek elő a háborús események, s az is hitelesen játszódik le a kötet lapjain, hogy a külső szemlélő előtt miként vái-tozik egy falu élete a felszabadulást megelőző hónapokban. A személyes és családi problémák felfedése együtt szerepel a barátok, a falu lakói, a magyar nemzet és az egész emberiség iránt érzett szeretetével. Őszinte féltője az em-beri életnek, az emberiség szellemi kin-cseinek, a művészetnek, és a humánum-nak. Az élménygazdag olvasmánynak szinte minden során ott érezzük az élet-diktálta dinamizmus lírai lendületét. Az író személyes jelenléte, bátor önkítarul-kozása pedig a bemutatott életvalóság hitelességét bizonyítja. Jankovich szem-léletmódja tehát szerencsés átmenetet képez Szabó Pál és Urbán Ernő ábrá-zoló módszere között. A faluban töltött esztendő szorosban kapcsolja „Szentkút” világhoz, de mindig anélkül, hogy az egész országot érintő létkérdéseket szem elől tévesztené.

A kötet formai szempontból legköze-lebb áll Nagy Lajos: Pincenaplójához; Szép Ernő: Emberszagához; Fenyő Mik-sának: Az elsodort országához és Berze-vicz Gyizella: Mária Nosztrájához. Tényleges irodalmi hatásról azonban már csak keletkezési időpontjukat és helyüket tekintetbevéve sem lehet szó-köztük. Nagy Lajos ugyanis az ostrom-zárral körülfogott fővárosban lényegre tapintó, szűkszavúságig lekopáritott mondatokban számol be az óvóhely vi-lágáról s szatirikus kedvvel karikírozza véres zürzavar és a felelőtlen ostobaság-szülte nagyhangú intézkedéseket. Fenyő Miksa a mindenfajta politikától, mint apokaliptikus borzalmaktól irtózó, ké-nyelmében megbolygatott polgár súlyos köteté dagadt megemlékezéseit gyűjtí-össze. Szép Ernő szinte bájos fejcsová-lással emlékezik vissza a nyilasvilág munkaszolgálatosainak egy viszonylag rövid időszakára. Berzevicz Gyizella pe-

dig a börtönbejutott kommunista nők szenvedéseiről és szabadulásáról ír meg-
rázó visszaemlékezést.

Jankovich munkájától formai és tartal-
mi rokoníthatóság szempontjából tá-
volabb állnak a felszabadulást irodalmi
igénnyel feldolgozó alkotások, mint
Darvas József: Város az ingoványon
című, csaknem egy évszázadot felölelő
kitűnő történelmi korrajza, Déry Tibor:
Alvilági játékok című szürrealista be-
ütésektől nem ment kisregénye, Aczél
Tamás: A szabadság árnyékában című,
eseményekben gazdag, s roppant sok
szereplőt felvonultató munkája, Nagy
Sándornak az alapkoncepciójában vak-
vágányra siklott "Az Úr jó vítéze című
kötete, Karinthy Ferenc: Budapesti ta-
vasz című, gyengéi ellenére is egyik leg-
sikerültebb felszabadulást ábrázoló re-
génye, vagy Illés Béla: Honfoglalás cí-
mű, kitűnő atmoszférát teremtő, ragyo-
gó részletekre bomló trilógiája, esetleg
Fehér Klárának: A tenger című leg-
újabb megjelent kétkötetes munkája.

Közvetlenül a felszabadulás után,
mintegy szükségszerűen jelentek meg a
krónikajellegű, de a háborús szenvedé-
seket drámai erővel feltáró élményrög-
zítések. (Lásd: Pándi Pál: Viták és kriti-
kák. 162. lap.) Végso fokon ez a szük-
ségszerűség jut érvényre Jankovich mű-
vében is. A szerző ugyanis megkísérelte
az epikai feldolgozást de a megkapó re-
génykezdet művészi kompozícióját meg-
törte a nyers életanyag sodró beáram-
lása.

1944 márciusában, a német megszállás
után határozza el Jankovich Ferenc a
főváros elhagyását, „az önkéntes emig-
rációt” és az események rögzítését mind-
addig, míg a hitleristák el nem hagyják
országunkat. A napló megszővegezésé-
vel is tudatos írói munkára vállalkozott
Jankovich, bár a jövőbe suhanó ese-
ménygazdag jelent epizodok, elmefuttatá-
sok, lírai kiszólások, „előhívatlan képek”
segítségével igyekszik megragadni. Le-
írásai, reflexiói mind megannyi megrázó
dokumentumai a nép anyagi és kultu-
rális elhanyagoltságának, de ugyanak-
kor nemcsak hű krónikása a gyorsan-
pergő történelmi változásoknak. A látni-
tudók és a láttatni akarók szenvedélyé-
vel járul hozzá a Csepp a tengerben cí-
mű kötet az előítéletek, a kulturális ki-
semmizettség, a „százados lomhaság”
felszámolásához s az alkotó összefogás
felébresztéséhez. „Az írás a legnemesebb
tudomány. Tárnya az ember, célja a

lélek pallérozása, a szabadság, bátorság,
igazság, jóság érzetének felkeltése a vi-
lágban...”, — jelöli ki ars poeticáját,
melyhez híven ragaszkodik egész köte-
tében.

A regénykeretbe illesztett önéletrajzi
töredék szerkezeti szempontból három
részre tagolódik. A mintegy tíz ivnyi
epikai nyitány (A bűjtató falu) után kö-
vetkezik a mű intenzitás és extenzitás
szempontjából legértékesebb része, a
napló, majd a felvetett problémának
szükszavú, lélektanilag indokolatlan
„megoldásaként” két zárófejezet.

A regénytöredék eseményanyaga 1944
előtt, Székesfehérvár mellett Mór és
Hollókő vidékén, az író által Szentkút-
nak nevezett faluban játszódik, s mint-
egy sűrítője a voltaképpeni háborús él-
mények előzményeinek. A kisregényter-
jedelmű kezdő szakasz egy széles hőm-
pölygésű epika alapjait veti meg, s már
az első hangleütéssel a központba he-
lyezi az egymástól társadalmi konvenció
által elkülönített két falusi fiatal küz-
delmét a szerelemért. Sütő Kálmán hol-
lókői húszholdas parasztembernek a fia
elhagyja szüleit, s igen kemény, sok
megaláztatással járó munkát vállal,
(mindenes cseléd lesz egy zsupori főjeg-
zőnél) csak azért, hogy a jegyzőrokon
négy polgárit végzett, „úri kisasszony-
nak” tekintett kedvese környezetében
lehesse. A háttérben passzívan meghú-
zódó tanár látószögéből ábrázolt küzde-
lem története köré csupa olyan ese-
ményt vonultat fel az író, csupa olyan
jellemet rajzol, amelyek a lényegbeli
mondanivaló elmélyítését szolgálják.
Káli és Máli tiszta céljai a velük együtt-
érzők emberséges módszerei fokozatosan
kerülnek szembe egy másik világgal,
a harácsolók, a zsidóvagyonra spekulálók,
a politikai számítók züllött társaságával.
Míg Káli becsületet harcot vív az élet-
tel, a társadalmi atmoszférát a nyilasok
egyre zajosabb szervezkedése komorítja,
s igen nagy súlyt kap Suri Róbertnek
a zsidóvagyon megkaparintására irá-
nyuló akciója. Sütő Káli erkölcsileg és
eszméileg is érik s a családalapítás elő-
feltételeinek megteremtéséhez a csábító
buktatók ellenére a nehezebb, de embe-
ribb utat választja. Közben a minden
elnyomottal szimpatizáló írónak az ül-
dőzöket sújtó kezdeti kritikája az egész
rendszer elleni kiállásá előesedik. Amikor
a sötét kezek Sütő Kálmánt közvetlenül
az eljegyzés után angyalbörbe öltöztetik,
a faluban egymást érik a behívók. Se-

matikus hangoskodás nélkül érezteti az író, hogy a nyilaspárt megerősödése idején hasonló ármánykodás következtében kerülnek frontra a behívottak. Itt félbeszakad a regény, s majd a naplójegyzetek hatalmas anyaga után egy váratlan fordulattal véget ér.

Jankovich regényírói módszere A bújtató faluban, illetve a Hulló csillagok és A tél fiai című történeti regényében sok azonos vonást mutat. Általában egy-kétponti konfliktus analízisére helyezi a fősúlyt, az alapproblémát jellemző képviselő, a gúzsa színárnyalatú ellentétekkel sűrűn teleshövi. A szereplők, a maguk esetlegességükben is viszonylag önálló konfliktusok hordozói. Káli például ellentétben áll nemcsak Málival, hanem szüleiével, a nyilasokkal, Suri főjegyzővel és Suri Róberttel is. A konfliktusok az igazabrázolásra törekvés következtében épp a realista módszer igényeinek megfelelően egyre inkább politikai színezetet kapnak. A szerelmi érzés küzdelem árán emelkedik felül a politikai fondorlatokon, s nem tudják alábukásra kényszeríteni a háborús vihar megpróbáltatásai sem. Természetesen a konfliktusok nem élhetnek egymástól teljesen elszigetelt életet, hanem minduntalan találkoznak egymással, hatásukban is erősítik, vagy erőtlénítik egymást. A Kürti-vendéglő züllött nyilasvilága és a két fiatal életszemlélete között mély ellentét húzódik ugyan, de még Káliék szubjektív tervezésében is előbukkan a nyilas politika mételyező hatása.

A regénytöredék nagyszámú jellemeit távolról sem azonos műgonddal dolgozza ki az író. Magának a főhősnek a megrajzolása is eléggé egyoldalú, bár a hiányos jellemzésbeli motiválás viszonylag gazdag kiegészítést kap a naplóban. Káli cselekedeteinek mozgatója eléggé egyszerű érzelmi indíték. Málka lelki gazdagságának érzékeltetésére tett kísérlet ellenére is élettelen. De Jankovich jellemábrázolásának módszere nemcsak megengedi, hanem mintegy szükségszerűen elő is írja a fokozatosságot. A szereplők először éppen csak helyt kapnak egy-egy jelenetben, s az író fokozatosan mélyíti el a jellemet. Káli cselekedete közben festi meg, Málka értékeit pedig csak negatív módon sejteti, s lényegében csak azt látjuk, ami érte történik. Az élettől félrevonult szereplőket elsősorban gondolatvilágukon, vagy egysíkú, csaknem mechanikus mozgásukon ke-

resztül ismerjük meg, mint Szidonka vénkisasszonyt, Mariska nényt, vagy akár Suri jegyzőt. A parasztlak formailag szüksékláljú lelkiállagát is cselekedeteiken keresztül szemlélteti az író. Egészen nagyvonalú Suri Róbertnek, a jegyzőszázados fiának a bemutatása a zsidóva-gyon megszerzését célzó mesterkedésein keresztül. Hiteles pillanattfelvételt eleveníti meg, hogy a fiatalokat segítő Wimmer kereskedő milyen ügyesen veri vissza az udvariasan agresszív tiszt agyafúrt támadását. A jellemzésbeli befejezetlenség nagyban csökken a következő fejezetben. A belépő új figurákon kívül az első részben alig érintett szereplők, mint Szatira János, Oroszlán bácsi, Lux, Tauber doktor, vagy az öreg Sütőék a második részben már árnyaltabb jellemzést kapnak. Csongető Málka új vezetéknevén szerepel, de nem sokat látunk belőle itt sem, mert közben nemcsak műfaji változás, hanem a központi feladat lényegében is módosulás következik be.

Az előzmények epikai sűrítése, a Szentkútra érkezés után kezdődik a napló eseményanyaga. A regénytöredékben megjelölt eredeti konkrét célkitűzés megvalósítása lényegében elmarad. A szerző sürgős, nagyszámú és súlyos mondaniivalója szétfeszíti a regénykompozíciót, s a kötetben szubjektív vélemények megragadására sokkal alkalmasabb napló formába csap át. Az író ugyanis egy időben kezdte meg mind a regény, mind a napló írását. Csak akkor szakítja félbe az előzményeket tárgyaló epikát, amikor időben is elérkezik a napló anyagához, amely mintegy nyersanyaggyűjtője lett volna a már megkezdett regénynek. De nemcsak formai kérdésről van szó. Az objektív faluábrázolás helyett a napló épp az előre nem látható események kényszerű hirtelre tartalmilag is korrajzá szélesedett ön-életrajztöredék, melynek csak melléktermékei illeszkedhetnek közvetlenül a megkezdett regény anyagába. (Vö. Lányi Sarolta: Jankovich Ferenc: Csepp a tengerben című cikke. Irodalmi Újság, 1956. június 28. 6. lap.)

Az általános alapvető cél nem változik a regény naplóvá váltásakor sem, s éppen ezért fordulnak elő az érthetőség szempontjából is kölcsönösen egymásra utalt átmenetek. A regénytöredék a bevonulással zárul, a napló közvetlen folytatásként azzal kezd. De az emberi jellemeket formáló történelmi események

tüzében a központba az író kerül. Az objektív nézőpont szubjektív lesz, a stílus közvetlenebb, s a regény helyét elfoglalja a napló, vagy a memoir-szerű visszaemlékezés. A sokszálú cselekményfuttatás a kronológiai egymásutánban érkező élmény-tükrözésre aprózik. Az eddigi koncepciót az igényes műgond ellenére is a véletlenre építettség keresztjezi. A háttérbe személytelenedett tanár szubjektív kiemelkedése a szereplők világából életközeli helyzetbe hozza, s gyorsanpergővé teszi az eseményt. Az élmények elsőszemélyű megragadása, a lírikus szuggesztivitásának többszínű kibontakozását teszi lehetővé.

A második részben az egyéni és országos ügyek összekapcsolása lényegesen sikerültebb. Itt is végigkísérhetünk egy bizonyos fejlődésmentet, mind formai, mind tartalmi szempontból. Maga a napló is fokozatosan bontakozik ki krónikajellegéből. Először csak az „apró érdekességek” átfogására vállalkozik az író, majd kiterjedettségben és jelentőségben egyre inkább növekednek a gyakran politikai természetű reflexiók. Egyre sürűbben helyet kap a múlt emléksanyaga is, melynek legkitűnőbb példája a franciaországi élmények felelevenítése. Fokozódó figyelemmel kíséri a szerző a falu politikai hangulatát, a nép körében élő híreket és pletykákat s választolni igyekszik kételyeikre. Tudatossá érlelődik benne a jövőtépítés nagyszerű feladata. A bőven rázúduló csapások közepette komoly harcot vív saját magával is. Nem írja le a borzalmakat minden egyes esetben, hogy tételődéseit elkerülje, s hogy erőt merítsen a jövőre. Így igazabb, hitelesebb az a kép, amit a feljegyzésekből nyerünk. A reflexiók túlsúlyrajutását, valamint azt, hogy gyakran nyúl vissza a múltba tápanyagért, formailag is jelzi Jankovich, amikor a dátumokat feloldja. (Pl. a pontos megjelölés helyett csak ennyit ír: augusztus utólja, szeptember... stb.)

A formai és tartalmi változás lépést tart az író eszmei tisztulásával. A napló képviselte politikai állásfoglalás változó s rendkívül heterogén. Éles németellessége mellett ott szerepel a jövő bizonytalansága, de idealisztikus és má már túlhaladott történelemszemléletén is keresztültör azonban optimizmusa. Alapvető apolitícizmusát is kikezdi a hitleristák, „a Diktátor műhelyeiben egyformára szabott embergépek” és a nyilasok elleni kiállása s meghitt együttér-

zése a védtelenekkel. Szót emel a vélemény szabadsága, a szabad vizsgálódás, „libre arbitre” és a szabad vita érdekében.

Csaknem pontosan lemérhető érdeklődéssel kerül egyre közelebb a néphez. Nem betétszerűen ismerteti egy-egy népi kuriózumot, mint holmi ízesítő adalékot, hanem egész életszemléletét áthatja a nép iránti szeretet. Egyre világosabban látja, hogy a „bűn, mely az országban tombol, nem a népé”. A falusi kisemberek iránt érzett felelősségérzet kényszeríti arra, hogy megvizsgálja korábbi írói magatartását. A néphez közeljutva nyernek új, értékesebb tartalmat világnézetének pozitív motívumai. A nép között ismeri fel, hogy a „cenzura és önkény rémuralma idején” nem elég ha az írók elítélik a minden rendszert kiszolgáló tudóbertollnokokat, s maguk csak néma hallgatással jelzik a veszélyt. Rádobben arra, hogy „félbeszakadt író”, s távolról sem mondott még el mindent népének. Éles lelkiismeretfurdalás közben bélyegzi meg korábbi költői munkásságát, „tunya henyélést”. Egyre világosabban látja, hogy az ezeréves „bilincskorszak”, az elnyomatás után új világ, „a cselekvés dicső korszaka kezdődik”. A kötetben fellelhető politikai véleménynyilvánítások és a szubjektív kiszólások és reflexiók nemcsak korhűséget, őszinteséget árulnak el, de a szerző határozott fejlődését is dokumentálják. A néma félrehúzódtástól az emberi jellemek nagy próbaidején eljut a jövőt építő aktív harc vállalásáig.

Az ábrázolásmód, a kijelölt problémák megoldásának és a nyelvezet konkrétabb vizsgálatait nagyban akadályozza a kötet műfaji jellege. Az első rész jellemzésbeli fogyatékosága, a központi probléma egyoldalú felvetése jórészt a regény befejezetlenségének számlájára írható. A 2. rész pongyolasága, következetlensége és szaggatottsága is szorosan összefügg a naplójelleggel. Mindezek ellenére a bravúros technikai megoldások egész sorát emelhetjük ki izeltöként a kiváló kötetből. A jellemzés kiváló példája Suri Róbert és Wimmer kereskedő szellemi birkózásának bemutatása. Igen találó a tanár kettős megjelenítése, amikor Káli és Máli egymástól eltérő véleményt nyilvánítanak a szerzőről, de úgy, hogy ez a jellemzés visszaüt, s elsősorban nem a jellemzést, hanem a jellemzőt mutatja be (126—127. l.). Mesteri megfigyelőre vall a fiatal paraszt-

ember foghúzásának (272. l.), az asszony tudtanélküli borivásnak (337. l.) és a visszavonulásnak a lefestése (497. és köv. l.), vagy a menekültek plasztikus megrajzolása (421. l.). Kitűnő lírikusként találó technikai eszközökkel érzékelteti Székesfehérvár meglátogatásakor szerzett impresszióit (568. és köv. l.). Ragyogó példáit idézhetnénk az objektív ábrázolásmódnak, amikor a néptől hallott anekdótákat, híreket tűzi gondolatai közé, vagy a nép szemével ábrázolja a valóságos búcsú külső megnyilvánulásait. (282. és köv., ill. 378. l.) Ha kifogást keresnők az ábrázolásmódban, első helyen kellene felvetnünk a nyilasvilág bemutatásának kevésbé differenciált voltát. Az író szubjektív ellenszenve következtében talán a nyilas rémuralom alatt szerzett benyomásai a történelmi hűség rovására érvényesülnek a frázis puffogató Pukmuki-párt kezdetleges szervezkedésének bemutatásában is. Csak helyeselhető, hogy a népi szólásformák, kifejezések, gondolattársítások létjogot kapnak a kötetben, de egy-két alkalommal a pontatlanság, a hitelesség rovására megy. Elhallás miatt fordulhat elő, hogy az őző nyelvjárás tagadószava: nöm.

A kötet végső fokoz felbecsülhetetlen értékei ellenére sem nyújt teljes képet a felszabadulásról, hiszen az éremnek csak egyik oldalát mutatja be. Sokoldalú körültekintéssel, a maga komplex bonyolultságában analizálja a felszabadulás előtti eseményeket, pontos, reális képet fest a „tökfejű államférfiak” „vastalpak alá” kényszerített Magyarországnak szenvedéseiről, a Hitler hadigépezetét kiszolgálók reménytelen erőlködéséről, szemellenzős bizakodásáról, de a születő újat is csak esetlegesnek könyveli el. Szatira János, az illegális kommunista magárahagyott, s erőtlen figura. A szovjet katonákról vallott felfogása áttört ugyan az ismeretlenségből táplálkozó bizonytalanságon s fokozatosan jut el annak felismeréséig, hogy lényegében ők fogják Magyarországon a demokratikus előrehaladás útjából a romokat eltakarítani, de éppen a felszaba-

dulás ténye, s az újjáépítésre irányuló kezdeményezés érzékeltetése kisiklik az író kezéből. Maga a szerző is érzi ezt, s azért árulja el a bevezetőben, hogy egy „naplófüzet (Malac a szenttóban. 1945. június) el is veszett”. Ezért érzi szükségét az író annak, hogy a regénytöredék és a napló egységes lezárásaként egy új zárszót és utóhangot is a kötethez csatoljon. A teherbesett Málka még inkább szfinxként jelenik meg, de Káli a közvetlen szülői hatásra minden konfliktust gyorsan felold, s könnyűszerrel juttatja révbe a házasságot. A bonyolult kérdéseket ilyen egycsapásra „megoldó”, toldalékként ható befejezés ábrázoló módszerében is eltávolodik az író sajátos eljárásától, s a kötet leggyengébb részét képezi, bár távolról sem képes megzavarni az előző két nagy fejezet pozitív összhatását. Az utóhangban az önéletrajzi részletek lezárásaként ismét a szubjektív elemek kerülnek előtérbe.

Jankovich Ferenc a magyar nyelv sokoldalú szemléletességének felhasználásával izgalmas olvasmányként jeleníti meg előttünk az 1944–45-ös időszakot. Az első részben a regényíró kerekrekszolt kompozíciója és nyelvezete uralkodik, a naplóban pedig sokkal nagyobb teret kap a pillanatnyi benyomások lírai rögzítése. Míg a regénytöredékben a teljességtörekvés mellett is kikapintható a lényegre koncentrált szerkezet, addig a naplóra a formájával is magávalragadó hangulati széttöredezettség a jellemző. A mű egésze a szépirodalom sajátos módszereivel teszi élményszerűvé a felszabadulást. Az egyéni különbségek bátor megvilágításával elmélyíti a bennünk érlelődő élményanyagot. A nép igazának kidomborításával hazaszeretetre nevel. Nemcsak saját őszinte írói vallomása a kötet, hanem napjainkig ható történelmi tanulságot hoz közel olvasóihoz. Megerősít abban a meggyőződésünkben, hogy csak közös erőfeszítéssel, összefogással lehet boldogulni a jövőért harcolni.

SZEKERES LÁSZLÓ